

Лекція 3

Тема 5. Президент України в механізмі забезпечення основних свобод людини і громадянина.

Тема 7. Органи державної виконавчої влади України в механізмі забезпечення основних свобод людини і громадянина

Тема 5. Президент України в механізмі забезпечення основних свобод людини і громадянина.

1. Президент в системі розподілу влад
2. Президент як гарант свобод людини і громадянина
3. Служби Президента в механізмі захисту прав людини і громадянина

1. Президент в системі розподілу влад.

Стаття 6 Конституції України закріплює, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Гарантом свобод людини і громадянина є Президент України (ст. 102). Місце і роль Президента України в системі органів державної влади залежить від його конституційно-правового статусу в системі розподілу влад.

Рядом експертів висловлена думка щодо того, що вирішенням кризи могло б стати прийняття нової Конституції, за якої б Україна стала парламентсько-президентською республікою або навіть повністю парламентською республікою.

Як зазначає Олійник А.Ю., вплив на формування інституту президентства в Україні був здійснений започаткуванням такого інституту в Союзі РСР. Згідно з законом Президент СРСР не став главою виконавчої влади вищого рівня. Зберігалась Рада Міністрів СРСР як виконавчий орган у державі. Великий апарат Ради Міністрів був не здатний виконувати свої обов'язки і потребував реформування. Президентська влада в СРСР зіткнулася з багатьма труднощами. В таких умовах суб'єкти федерації (Союзні Республіки), прагнучи вийти з-під опіки центру, прийняли свої декларації про державний суверенітет. В Українській РСР теж була прийнята така Декларація 16 липня 1990 року. Саме в ній проголошувався поділ влад в УРСР на законодавчу, виконавчу та судову. В Українській РСР повноваження президента здійснювала Президія Верховної Ради та її Голова, що обирався Президією Верховної Ради. Досвід колективного президента в СРСР і УРСР свідчив про необхідність обрання президента народом України. Саме ці

фактори вплинули на Верховну Раду Української РСР, яка 5 липня 1991 року прийняла Закон УРСР «Про заснування поста Президента Української РСР і внесення змін і доповнень до Конституції (Основного Закону) Української РСР» та законів «Про Президента Української РСР» і «Про вибори Президента Української РСР».

Конституція Української РСР 1978 року була доповнена главою 12-1, що присвячувалася посаді Президента Української РСР.

Події в Москві під назвою «ДКНП» (Державний комітет з надзвичайних подій), під якими приховувалась спроба лідерів Комуністичної партії СРСР здійснити антиконституційний державний переворот, змусили Верховну Раду Української РСР 24 серпня 1991 року прийняти «Акт проголошення незалежності України».

В Акті було закріплено три основних положення: а) створення самостійної незалежної держави з офіційною назвою Україна; б) визнання території України недоторканною і неподільною; в) розповсюдження дії на її території Конституції і законів України.

Тією ж постановою Верховна Рада України прийняла рішення про проведення республіканського референдуму для підтвердження «Акту». Референдум було призначено на 1 грудня 1991 року, тобто на день виборів Президента України.

Інститут президентства був започаткований ще в Українській РСР, а реалізований в незалежній Україні 1 грудня 1991 року. Першим Президентом України було обрано Кравчука Леоніда Макаровича¹.

Наразі Конституційно-правовий статус Президента України в системі розподілу влад доволі специфічний. Президент України посідає наразі окреме місце в системі органів державної влади. Він не відноситься до жодної з гілок влади, хоча має достатніх повноважень в них, забезпечуючи, як гарант дотримання Законів України, охорону, реалізацію та захист прав людини і громадянина.

У державному механізмі України, побудованому на засадах законності, республіканізму, народного суверенітету та розподілу влад, Президент є лише одним з вищих органів державної влади, який підпорядкований лише народу. Він стоїть не над гілками влади, а поряд з ними, забезпечуючи при цьому єдність державної влади і злагоджене функціонування її гілок².

Президент України є гарантом додержання Конституції України. Він суттєво впливає на режим стабільності закріпленого в Україні конституційного ладу і законності, забезпечення прав людини і громадянина,

¹ Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: Монографія. Київ : Алерат, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 472 с. С. 277.

² Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. [Вид. 3-тє, виправл. та доповн.]. Київ : Атіка, 2004. 512 с. С. 211.

утвердження конституціоналізму загалом. Положення Конституції свідчать про те, що Президент України несе персональну відповідальність за узгоджену безперервну роботу механізмів захисту Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, за вжиття заходів щодо ефективного функціонування всіх владних державних структур у конституційному режимі³.

Згідно зі ст. 106 Конституції України Президент України наділений широкими повноваженнями в різних сферах державного життя. В одних випадках ці повноваження належать виключно йому, в других вони перетинаються з повноваженнями інших органів державної влади. Конституція України чітко розмежовує функції Президента України і Кабінету Міністрів України, а також функції Президента як Глави держави, і Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади⁴.

Основні функції Президента України як Глави держави визначено в ст. 102 Конституції України:

- забезпечення єдності державної влади;
- представництво держави;
- забезпечення державного суверенітету та національної безпеки України;
- забезпечення реалізації основних прав і свобод громадян;
- установа;
- нормотворча;
- кадрова;
- керівництво зовнішньополітичною діяльністю.

При цьому функції забезпечення єдності державної влади та представництва держави властиві виключно Главі держави і зумовлюють необхідність існування цього інституту.

Президент України видає укази, які передбачають захист прав і свобод людини та громадянина, окремих категорій населення; приймає в разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану; оголошує в разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації тощо⁵.

Окрім повноважень у сфері законодавчої і виконавчої влади Глава держави наділений повноваженнями щодо судової влади. Згідно з принципом розподілу влад та незалежності судів Президент не може втручатися у діяльність судів, проте він активно взаємодіє із судами і здійснює при цьому певні установчі функції. Це виражається в його повноваженнях щодо формування судових органів, зокрема:

1. Призначення третини складу Конституційного Суду України.
2. Створення судів у визначеному законом порядку.

³ Конституційне право України : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Харків : Право, 2008. 416 с. С. 315.

⁴ Майданник О. О. Конституційне право України : навч. посіб. Київ : Алерта, 2011. 380 с. С. 272.

⁵ Демків Р.Я. Конституційне право України : курс лекцій. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 332 с. С. 209.

3. Здійснення першого призначення на посаду професійного суді строком на п'ять років.

Президент України має право звернутися до Конституційного Суду України з поданням щодо вирішення питань про відповідність Конституції України, законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість⁶.

Жукорська Я., Тарасюк Р. Визначили: «Статус Президента України, визначений у Конституції, дає підстави вважати його уособленням державної влади загалом, а не окремих гілок влади, що насамперед зумовлено колом повноважень, роллю і місцем Глави держави в системі органів державної влади. Президент України діє як гарант Конституції щодо забезпечення відповідності внутрішньої та зовнішньої політики для інтересів держави»⁷.

Пехник А.В. визначив потребу конституційних змін⁸. Удосконалення потребують такі механізми: затвердження програми Кабінету Міністрів України під час формування уряду; введення інституту вотуму довіри уряду, зокрема у зв'язку із прийняттям окремих законопроектів, що оптимізує взаємодію уряду та парламенту; можливість дострокового розпуску парламенту президентом у відповідь на вотум недовіри уряду; запровадження індивідуального вотуму недовіри членам уряду; збільшення впливу уряду на законодавчу діяльність Верховної Ради України через надання уряду можливості впливати на формування порядку денного парламенту та надання пріоритетності урядовим законопроектам; передбачення санкції стосовно посадових осіб і органів державної влади за невиконання ними процедур, визначених Конституцією та законами України⁹.

2. Президент як гарант свобод людини і громадянина

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

В той же час Конституція розмежовує функції Президента України як глави держави і Верховної Ради України як її єдиного органу законодавчої влади. Водночас повноваження Президента України у його відносинах із Верховною Радою України дають можливість розглядати главу Української держави як повноправного учасника законодавчого процесу.

⁶ Демків Р.Я. Конституційне право України : курс лекцій. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 332 с. С. 211.

⁷ Жукорська Я., Тарасюк Р. Конституційно-правовий статус Президента України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Випуск 4 (16). С. 163-167.

⁸ Пехник А.В. Розподіл влади : сучасний погляд. *Актуальні проблеми політики*. 2017. Вип. 60. С. 37-48.

⁹ Приймак Ю. Система стримувань і противаг у взаємовідносинах між виконавчою та законодавчою гілками влади як механізм консолідації політичного режиму. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2015. Вип. 6. С. 16-19.

По-перше, Президентіві України належить право законодавчої ініціативи, а по-друге, законопроекти визнані Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України у позачерговому порядку. Крім того, Президент України підписує закони, прийняті Верховною Радою Україною¹⁰. Президент має право вето.

Він має широкі повноваження – установчі та контрольні (приміром, вплив на призначення Прем'єр Міністра України, склад Кабінету Міністрів України, призначає відповідно до положень ст. 106 Конституції України призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України; 13) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення; 14) вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України; та ін..

Має достатньо широкі повноваження в сфері виконавчої влади.

Так, відповідно до п. 15 ст. 106 Конституції України, він зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності цій Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності; 16) скасовує акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим та ін.

Залежно від місця і ролі Президента України в механізмі держави можна говорити про обсяг його повноважень щодо забезпечення конституційних свобод людини і громадянина.

Після введення в дію Закону України від 8 грудня 2004 р. «Про внесення змін до Конституції України» повноваження Президента України як гаранта додержання прав і свобод людини та громадянина частково змінилися. Так, після набрання законної сили змін, внесених до Конституції України, Україна з президентсько-парламентської республіки перетворилася на парламентсько-президентську. Владні повноваження щодо формування Уряду перейшли від Президента України до Верховної Ради України і коаліційної більшості парламентських фракцій.

Іншими словами, об'єм повноважень президента у сфері охорони та захисту прав людини і громадянина суттєво змінився.

Визнання Президента України як глави держави зумовлює надання йому повноважень по відношенню до органів, що входять до всіх гілок державної влади.

Так, наразі ст. 106 Конституції України до повноважень Президента України відносить:

б) призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно додатку 156 цієї Конституції, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

¹⁰ Бевзенко В. Форми реалізації владних повноважень президента України // Юридичний журнал. – 2008. - №6. (Електронний ресурс). – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2957>

{Офіційне тлумачення пункту 6 частини першої статті 106 див. в Рішенні Конституційного Суду № 23-рп/2008 від 15.10.2008}

7) призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені цією Конституцією;

8) припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених цією Конституцією;

9) вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції;

10) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України;

11) призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора України;

12) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України;

13) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

14) вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України;

15) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності цій Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;

16) скасовує акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

17) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави;

18) очолює Раду національної безпеки і оборони України;

19) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

20) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

21) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації - з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;

22) призначає на посади та звільняє з посад третину складу Конституційного Суду України;

- 23) утворює суди у визначеному законом порядку;
- 24) присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини;
- 25) нагороджує державними нагородами; встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними;
- 26) приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні;
- 27) здійснює помилування;
- 28) створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби;
- 29) підписує закони, прийняті Верховною Радою України;
- 30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України;
- 31) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України.

Наведений перелік повноважень Президента вбачається достатнім для забезпечення існування ефективного механізму охорони та захисту прав людини і громадянина в Україні.

3. Служби Президента в механізмі захисту прав людини і громадянина

04.11.2005 року Указом Президента України № 1548/2005 «Питання Секретаріату Президента України» було затверджено Положення про Секретаріат Президента України¹¹.

Відповідно до зазначеного Положення 1. Секретаріат Президента України (далі - Секретаріат) є постійно діючим допоміжним органом, створеним Президентом України відповідно до пункту 28 частини першої статті 106 Конституції України.

Секретаріат у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України, цим Положенням, а також розпорядженнями Глави Секретаріату Президента України.

Основним завданням Секретаріату є забезпечення на засадах відкритості, гласності та прозорості здійснення Президентом України його повноважень, визначених Конституцією України. Секретаріат відповідно до покладеного на нього основного завдання:

1) аналізує політичні, соціально-економічні та інші процеси, що відбуваються в Україні та за її межами, і за результатами такого аналізу готує та подає на розгляд Президентові України оперативно-інформаційні матеріали, пропозиції щодо забезпечення державного суверенітету і територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, їх захисту;

2) опрацьовує пропозиції щодо пріоритетів державної політики, шляхів їх впровадження та супроводження;

¹¹ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1548/2005>

3) забезпечує підготовку проектів послань Президента України до народу, щорічних і позачергових послань до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, доповідей та виступів Президента України;

4) забезпечує планування діяльності Президента України;

5) забезпечує підготовку, опрацювання і подання на підпис главі держави проектів указів, розпоряджень і доручень Президента України;

6) здійснює в установленому порядку експертизу прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президентів України, готує главі держави пропозиції щодо підписання законів або застосування щодо них права вето;

7) забезпечує офіційне оприлюднення Президентом України законів, а також указів і розпоряджень Президента України;

9) опрацьовує внесені в установленому порядку пропозиції щодо утворення і ліквідації судів, визначення кількості суддів у судах, переведення суддів;

10) забезпечує підготовку проектів законів, що вносяться Президентом України до Верховної Ради України в порядку законодавчої ініціативи;

11) здійснює підготовку проектів конституційних подань Президента України до Конституційного Суду України та пропозицій щодо позицій Президента України у справах, які розглядаються Конституційним Судом України;

12) опрацьовує внесені в установленому порядку пропозиції з вирішення кадрових питань, що належать до повноважень Президента України, та веде облік відповідних кадрів;

13) здійснює моніторинг актів Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, актів Ради міністрів Автономної Республіки Крим, рішень голів місцевих державних адміністрацій та за наявності відповідних підстав вносить Президентів України пропозиції щодо зупинення дії, скасування таких актів, рішень;

14) забезпечує контроль за виконанням указів, розпоряджень і доручень Президента України;

15) вносить Президентів України пропозиції щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, створює умови для доступу громадськості до інформації про діяльність глави держави, Секретаріату, здійснює видавничу діяльність;

16) організовує публічне обговорення ініціатив Президента України, проектів його актів;

17) забезпечує опрацювання та подання в установленому порядку на розгляд главі держави пропозицій щодо нагородження державними нагородами, встановлення президентських відзнак та нагородження ними, розвитку нагородної справи та геральдики, присвоєння вищих військових звань, вищих дипломатичних рангів та інших вищих спеціальних

звань і класних чинів, прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, надання притулку в Україні, здійснення помилування;

18) забезпечує організацію та проведення протокольних та церемоніальних заходів за участю Президента України, зарубіжних візитів, а також робочих поїздок глави держави;

19) організовує прийом громадян, які звертаються до Президента України, розгляд звернень громадян, а також звернень державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, політичних партій, громадських та інших організацій, на основі аналізу таких звернень розробляє і подає Президентові України пропозиції щодо розв'язання порушених у них проблем;

20) забезпечує взаємодію Президента України з Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Конституційним Судом України, правоохоронними, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування;

21) сприяє підвищенню ефективності взаємодії Президента України з політичними партіями, громадськими організаціями, в тому числі професійними спілками, організаціями підприємців, релігійними та іншими організаціями, підприємствами, установами, утвердженню і розвитку інститутів громадянського суспільства, зміцненню їх ролі у вирішенні питань загальнодержавного, регіонального та місцевого значення;

22) здійснює забезпечення діяльності створених Президентом України консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб;

23) забезпечує в межах своєї компетенції реалізацію державної політики стосовно державної таємниці та контроль за її збереженням;

24) здійснює матеріально-технічне, фінансове, соціально-побутове забезпечення діяльності Президента України, його консультативно-дорадчих та інших допоміжних органів і служб;

25) виконує інші функції для забезпечення здійснення главою держави своїх повноважень.

Поряд з іншими характеристиками основних рис статусу глави держави в Україні особливе значення має те, що глава держави виступає у ролі арбітра у взаєминах між державними структурами, здійснює щодо цих структур стримуючий вплив, забезпечуючи цим єдність державного керівництва, включаючи і забезпечення конституційних свобод людини та громадянина.

Безпосередньо в сфері забезпечення здійснення та захисту прав людини Президентами України було розроблено Національну стратегію у сфері прав людини. Перша була затверджена Указом Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25.08.2015 р.¹² (Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 119/2021 від 24.03.2021), Остання, - Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021¹³.

¹² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015#Text>

¹³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>

Стратегією передбачено: «Затвердження Національної стратегії у сфері прав людини (далі - Стратегія) зумовлено необхідністю вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту, розв'язання системних проблем у зазначеній сфері.

Події Революції Гідності (листопад 2013 року - лютий 2014 року) засвідчили незворотне прагнення Українського народу до побудови правової та демократичної держави, в якій гарантуються та забезпечуються права і свободи людини.

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації Російською Федерацією частини територій у Донецькій та Луганській областях, території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (далі - тимчасова окупація частини території України) проблема захисту прав і свобод людини є особливо гострою.

Поряд із першочерговими завданнями щодо зміцнення національної безпеки, подолання економічної та екологічної кризи, реформування державного управління забезпечення прав і свобод людини залишається головним обов'язком держави та має визначати зміст і спрямованість діяльності держави в усіх її зусиллях. У кризових ситуаціях ризики непропорційного обмеження прав і свобод людини зростають, що потребує особливого контролю з боку суспільства».

Стратегією визначено проблеми, завдання та показники. Зупинимось на проблемах. З завданнями та показниками пропонується ознайомитися в тексті документу.

4. Стратегічні напрями

Реалізація Стратегії здійснюється за такими стратегічними напрямками:

§ 1. Забезпечення права на життя

Стратегічна ціль - життя кожної людини в Україні перебуває під ефективною охороною та правовим захистом держави; функціонують ефективні механізми відшкодування шкоди та притягнення до юридичної відповідальності за порушення права на життя.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

неефективне розслідування кримінальних правопорушень, що спричинили смерть людини, відсутність компенсаційних механізмів за неефективне розслідування таких кримінальних правопорушень;

порушення права на життя внаслідок збройної агресії Російської Федерації, дій збройних формувань Російської Федерації та створених, підпорядкованих, керованих і фінансованих нею незаконних збройних формувань, а також дій окупаційної адміністрації Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях;

непропорційне використання сили та спеціальних засобів працівниками правоохоронних органів;

збільшення незаконного обігу зброї.

§ 2. Запобігання та протидія катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню

Стратегічна ціль - функціонує ефективна, така, що відповідає міжнародним, у тому числі європейським, стандартам прав людини, система запобігання та протидії катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

недостатня ефективність наявної системи запобігання та протидії катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню;

неналежні умови тримання осіб, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення або в установах виконання покарань, ненадання таким особам належної медичної допомоги, а також відсутність ефективного юридичного захисту;

відсутність подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій;

відсутність ефективних механізмів документування фактів катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;

неефективне розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із катуванням, жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням чи покаранням;

відсутність компенсаційних засобів потерпілим від кримінальних правопорушень, пов'язаних із катуванням, жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням чи покаранням.

§ 3. Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність

Стратегічна ціль - право кожного в Україні на свободу та особисту недоторканність забезпечується та захищається державою відповідно до міжнародних, у тому числі європейських, стандартів прав людини.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

наявні випадки свавільного позбавлення свободи (зокрема, насильницьке зникнення, незаконні затримання та тримання особи під вартою);

функціонування місць несвободи, не передбачених законом, та утримання осіб у цих місцях;

поширення випадків насильницьких зникнень і незаконних затримань та тримання осіб під вартою на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (далі - тимчасово окупована територія України), а також у районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях;

неефективне розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із насильницьким зникненням, незаконними затриманнями та триманням під вартою осіб на тимчасово окупованій території України, у районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях;

практика недотримання процесуального законодавства працівниками правоохоронних органів та суддями;

порушення прав осіб під час госпіталізації до закладів з надання психіатричної допомоги.

§ 4. Забезпечення права на справедливий суд

Стратегічна ціль - кожен в Україні має доступ до справедливого та ефективного судового розгляду незалежним і безстороннім судом, ефективних механізмів виконання судових рішень.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

надмірна тривалість проваджень в адміністративних, цивільних та кримінальних справах;

недостатня інклюзивність та доступність судового процесу;

випадки порушення права на захист, права зберігати мовчання та не свідчити проти себе;

тривале невиконання судових рішень.

§ 5. Забезпечення свободи думки і слова, вираження поглядів і переконань, доступу до інформації

Стратегічна ціль - функціонують ефективні механізми для реалізації кожною людиною в Україні права на свободу думки і слова, вираження поглядів і переконань, доступу до інформації.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

забезпечення права громадян на отримання об'єктивної інформації;

неналежний рівень захисту журналістів та правозахисників, неефективне розслідування кримінальних правопорушень, вчинених проти таких осіб;

недоступність інформаційного простору для осіб з інвалідністю;

недосконалість механізмів доступу до публічної інформації;
низький рівень обізнаності громадян щодо права на доступ до інформації та механізмів його реалізації.

§ 6. Забезпечення права на приватність

Стратегічна ціль - право на приватність кожної людини в Україні захищено відповідно до міжнародних, у тому числі європейських, стандартів.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

неузгодженість законодавства України про захист персональних даних з європейськими стандартами;

відсутність ефективних засобів захисту права на приватність, запобігання і протидії порушенням законодавства про захист персональних даних під час обробки персональних даних;

відсутність дієвого інституційного механізму незалежного контролю за дотриманням права на захист персональних даних;

існування надмірних баз персональних даних, володільцями або розпорядниками яких є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства державної або комунальної форми власності, що належать до сфери управління таких органів;

існування практики порушення права на невтручання в особисте і сімейне життя осіб, які перебувають у місцях несвободи.

Завдання, спрямовані на досягнення цілі:

привести законодавство України щодо забезпечення права на приватність у відповідність із міжнародними зобов'язаннями України та стандартами ООН, Ради Європи, Європейського Союзу;

забезпечити імплементацію Регламенту Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних;

запровадити систему, яка унеможливило створення надмірних баз персональних даних та виключає можливість протиправного втручання у приватність;

створити механізми, які мінімізують зловживання під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих дій;

забезпечити дотримання права на приватність у медичній сфері та сфері соціального захисту;

забезпечити гарантії дотримання права на приватність осіб, які перебувають у місцях несвободи.

Очікувані результати:

створено дієвий механізм контролю за дотриманням права на приватність, захисту персональних даних відповідно до міжнародних зобов'язань України та стандартів ООН, Ради Європи, Європейського Союзу;

створено механізм забезпечення права на приватність осіб, які перебувають у місцях несвободи;

кожен має доступ до дієвих механізмів захисту права на приватність в усіх сферах життєдіяльності, зокрема медичній сфері, сфері соціального захисту, під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих дій;

запроваджено систему, яка унеможливило створення надмірних баз персональних даних та виключає можливість протиправного втручання у приватність.

Основні показники:

кількість звернень до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про порушення у сфері захисту персональних даних та кількість порушень, які виявлено Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини;

кількість кримінальних проваджень щодо порушення права на приватність, які розглянуто з постановленням вироку;

значення показника «4.6. Право на приватність» Індексу верховенства права (The Rule of Law Index).

§ 7. Забезпечення свободи мирних зібрань та об'єднань, права на участь в управлінні державними справами

Стратегічна ціль - забезпечено з урахуванням міжнародних, у тому числі європейських, стандартів право громадян на свободу мирних зібрань та право на свободу об'єднань, право брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:
відсутність якісного законодавства з питань мирних зібрань;
неефективне розслідування нападів на учасників мирних зібрань;
недостатня забезпеченість безперешкодної участі у виборчому процесі осіб з інвалідністю.

§ 8. Запобігання та протидія дискримінації

Стратегічна ціль - функціонує ефективна система запобігання та протидії дискримінації в Україні.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:
недосконалість законодавства України у сфері запобігання та протидії дискримінації;
недостатня узгодженість діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії дискримінації;
недосконалість державної політики щодо запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, вчиненим з мотивів нетерпимості;
неефективність наявних правових механізмів запобігання та протидії дискримінації, притягнення до відповідальності за дискримінацію;
неефективність інформаційно-просвітницької роботи для подолання упередженості та нетерпимості в суспільстві.

§ 9. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Стратегічна ціль - жінки і чоловіки в Україні мають рівні права та можливості у всіх сферах життєдіяльності.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:
нерівність економічних можливостей жінок і чоловіків, розподілу сімейних обов'язків;
існування розриву в оплаті праці жінок і чоловіків, у можливостях брати участь у політичному житті;
існування гендерних стереотипів у суспільстві, випадків дискримінації за ознакою статі.

§ 10. Запобігання та протидія насильству за ознакою статі, експлуатації, торгівлі людьми

Стратегічна ціль - функціонує ефективна система запобігання та протидії насильству за ознакою статі, експлуатації, торгівлі людьми; постраждалі від насильства за ознакою статі, торгівлі людьми, трудової та інших видів експлуатації мають доступ до ефективних засобів захисту, якісної та комплексної допомоги.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:
законодавство України з питань запобігання насильству за ознакою статі, торгівлі людьми, трудової та інших видів експлуатації потребує удосконалення і приведення у відповідність із міжнародними стандартами;
поширеність і неефективність розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із насильством за ознакою статі, торгівлею людьми, трудовою та іншими видами експлуатації; недостатньо ефективна взаємодія правоохоронних органів України з відповідними органами інших держав щодо реагування на випадки торгівлі людьми;
недостатньо ефективна система надання допомоги особам, постраждалим від насильства за ознакою статі, торгівлі людьми, трудової та інших видів експлуатації;

низький рівень обізнаності населення щодо торгівлі людьми, трудової та інших видів експлуатації, стосовно можливості отримання захисту і допомоги.

§ 11. Запобігання та протидія домашньому насильству

Стратегічна ціль - функціонує ефективна система запобігання та протидії домашньому насильству; постраждалі від домашнього насильства мають доступ до ефективних засобів захисту, вчасної та комплексної допомоги.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

недосконалість законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема відсутність комплексу підзаконних нормативно-правових актів, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», необхідних для ефективної реалізації заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

неналежний рівень підготовки фахівців у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

недостатня кількість місць у центрах соціально-психологічної допомоги для постраждалих від домашнього насильства або відсутність таких центрів;

недостатньо ефективна взаємодія органів соціального захисту та охорони здоров'я щодо надання медичних послуг постраждалим від домашнього насильства;

низький рівень обізнаності фахівців соціальної сфери у новостворених об'єднаних територіальних громадах щодо запобігання та протидії домашньому насильству;

низький рівень обізнаності населення щодо механізмів отримання допомоги потерпілими від домашнього насильства;

домашнє насильство має латентний характер, оскільки частина постраждалих не звертається за допомогою через можливий суспільний осуд, звинувачення у провокативній поведінці або загрозу помсти від кривдника.

§ 12. Забезпечення прав корінних народів і національних меншин

Стратегічна ціль - права корінних народів і національних меншин в Україні забезпечуються і захищаються відповідно до міжнародних, у тому числі європейських, стандартів прав людини.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

законодавство з питань захисту прав національних меншин потребує удосконалення та приведення у відповідність із міжнародними стандартами;

збереження та розвиток національної ідентичності національних меншин і корінних народів.

§ 13. Забезпечення права на працю та соціальний захист

Стратегічна ціль - функціонують ефективні механізми для реалізації та захисту права кожного в Україні на працю, достатній життєвий рівень та належний соціальний захист.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

держава не у повному обсязі забезпечує реалізацію прав громадян на працю та соціальний захист;

система соціального захисту в Україні є чутливою до рівня економічного розвитку;

невідповідність законодавства України щодо забезпечення права працівників на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів міжнародним стандартам.

§ 14. Забезпечення права людини на охорону здоров'я

Стратегічна ціль - кожен в Україні має рівний доступ до якісної медичної допомоги та медичного обслуговування.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

нерівний доступ до медичної допомоги;

неефективна система забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, захисту від біологічних загроз; відсутня цілісна система громадського здоров'я;

відсутня сучасна система реабілітації у сфері охорони здоров'я як забезпечення права особи на досягнення та підтримання оптимального рівня функціонування у середовищі;
недосконалість законодавства про психіатричну допомогу, порушення прав осіб, які страждають на психічні розлади; стигматизація таких осіб;
порушення гідності пацієнтів під час надання медичної допомоги та медичного обслуговування;
високий рівень передчасної смертності;
низька тривалість життя в Україні;
недостатня доступність закладів охорони здоров'я та медичних послуг для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Основні показники:

середня тривалість життя в Україні порівняно з іншими державами;
рівень вакцинації населення;
поширеність інфекційних хвороб (туберкульоз, ВІЛ);
використання антибіотиків;
смертність серед дітей до 5 років, материнська смертність; вчасна неонатальна допомога;
зменшення вживання тютюнових виробів;
рівень смертності внаслідок дорожньо-транспортних пригод;
рівень задоволеності пацієнтів;
кількість звернень до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про порушення права на охорону здоров'я;
частка закладів охорони здоров'я, у тому числі аптечних, в яких забезпечена архітектурна доступність для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;
частка закладів охорони здоров'я, у тому числі аптечних, в яких забезпечена інформаційна доступність для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;
частка закладів охорони здоров'я, які мають медичне обладнання, пристосоване для медичного обслуговування осіб з інвалідністю, зокрема тих, що пересуваються на кріслах колісних;
значення показника у рейтингу WHO Global Health Observatory Data;
показник чисельності лікарняних ліжок на 100 тис. населення;
кількість медичного персоналу на 100 тис. населення.

§ 15. Забезпечення екологічних прав

Стратегічна ціль - навколишнє природне середовище є безпечним для життя та здоров'я людини в Україні; існує реальна можливість отримання громадянами компенсації за шкоду, заподіяну їх здоров'ю і майну внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; інформація про стан навколишнього природного середовища є доступною для населення.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

загрозливий для здоров'я людей антропогенний вплив на навколишнє природне середовище;
низький рівень контролю за дотриманням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
необізнаність населення про екологічні права, механізми їх реалізації та захисту.
Завдання, спрямовані на досягнення цілі:
впровадити основні принципи охорони навколишнього природного середовища, міжнародні норми та стандарти у сфері екологічної безпеки на усіх напрямках державної політики та у сферах діяльності людини;
забезпечити вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища та вільне отримання, використання, поширення і зберігання такої інформації;

підвищити рівень поінформованості населення про екологічні права, механізми їх реалізації та захисту;

удосконалити правові процедури оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки, зокрема в частині забезпечення інформування громадськості та її участі в процесі прийняття рішень;

створити загальнодержавну екологічну автоматизовану інформаційно-аналітичну систему забезпечення доступу до екологічної інформації;

удосконалити відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; створити ефективний механізм відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

§ 16. Забезпечення дотримання прав людини в процесі ведення господарської діяльності

Стратегічна ціль - суб'єкти господарювання під час ведення господарської діяльності застосовують підхід, заснований на правах людини; потерпілі від порушень з боку суб'єктів господарювання мають доступ до ефективних засобів правового захисту.

Проблема, на вирішення якої спрямований стратегічний напрям:

наявність випадків порушення прав людини з боку суб'єктів господарювання (зокрема, у сфері трудових відносин, захисту персональних даних, захисту прав споживачів, захисту навколишнього природного середовища тощо).

§ 17. Забезпечення права на освіту

Стратегічна ціль - кожен має рівний доступ до якісної освіти, що здобувається в умовах безпечного освітнього середовища та зміст якої включає, серед іншого, формування в учасників освітнього процесу поваги до прав людини, її гідності, засад демократії, ненасильницької культури та культури доброчесності.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

нерівний доступ до освіти різних груп населення, зокрема осіб з особливими освітніми потребами;

система освіти та її зміст залишаються орієнтованими лише на формування у здобувачів освіти знань, умінь, навичок для їх реалізації на ринку праці, який змінюється, але недостатньо спрямовані на виховання відповідальних громадян, котрі поважають правові норми та стандарти прав людини.

§ 18. Забезпечення прав дитини

Стратегічна ціль - права дітей в Україні забезпечуються та захищаються відповідно до загальновизнаних міжнародних, у тому числі європейських, стандартів; враховуються найкращі інтереси та думки дитини під час прийняття рішень, які її стосуються.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

недостатня ефективність системи запобігання та протидії порушенням прав дітей, зокрема насильству щодо дітей;

неналежне врахування найкращих інтересів та думки дитини (відповідно до її віку та рівня розвитку) під час прийняття рішень, які її стосуються;

недостатня доступність публічних, соціальних, медичних, освітніх послуг для дітей та сімей з дітьми;

існування ризиків безпеки дитини у цифровому середовищі;

низький рівень обізнаності дітей щодо своїх прав, можливості отримання допомоги та захисту;

питання забезпечення і захисту прав дітей, зокрема дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не є пріоритетом у роботі новостворених територіальних громад.

§ 19. Забезпечення прав іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, а також біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту

Стратегічна ціль - іноземцям та особам без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, а також біженцям та особам, які потребують додаткового або тимчасового захисту, забезпечені основні права і свободи людини відповідно до міжнародних зобов'язань України.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

перешкоди у реалізації права на працю, охорону здоров'я іноземців та осіб без громадянства;

необхідність вдосконалення процедур примусового видворення та примусового повернення відповідно до міжнародних стандартів прав людини;

порушення прав осіб у пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, а також у пунктах тимчасового розміщення біженців.

§ 20. Забезпечення прав ветеранів війни, зокрема осіб, які брали або беруть участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях

Стратегічна ціль - ветерани війни та члени їх сімей мають доступ до якісної та комплексної допомоги, засобів правового захисту.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

несистемність нормативно-правового регулювання соціального захисту ветеранів війни;

не забезпечено належного рівня психологічної, медичної допомоги та матеріально-технічного забезпечення ветеранів війни;

державна політика щодо прав ветеранів війни недостатньо забезпечує врахування їх реальних потреб.

§ 21. Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб

Стратегічна ціль - створено умови для рівноправної, з урахуванням гендерного та вікового аспекту, реалізації, захисту, відновлення прав внутрішньо переміщених осіб та їх інтеграції.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

відсутність довгострокових рішень для реалізації прав та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб;

невирішені житлові потреби та питання працевлаштування внутрішньо переміщених осіб;

ускладнений доступ до публічних послуг;

перешкоди у реалізації права на соціальний захист.

§ 22. Забезпечення та захист прав осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України

Стратегічна ціль - особи, які проживають на тимчасово окупованій території України, можуть повноцінно реалізовувати свої права на підконтрольній Україні території; забезпечено дотримання державою-окупантом зобов'язань згідно з міжнародним правом на тимчасово окупованій території України.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

нерівність доступу до публічних, соціальних, медичних, освітніх послуг осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України;

обмеження свободи пересування осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України;

порушення економічних прав осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України;

масові та системні порушення державою-окупантом прав людини та основоположних свобод осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України.

§ 23. Забезпечення та захист прав осіб, які проживають в населених пунктах у безпосередній близькості до лінії розмежування

Стратегічна ціль - створити умови для безпечної реалізації прав та основоположних свобод осіб, які проживають в населених пунктах у безпосередній близькості до лінії розмежування, а також усунути порушення їх прав.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

вразливе становище осіб, які проживають в населених пунктах у безпосередній близькості до лінії розмежування;

загрози для безпеки осіб, які проживають в населених пунктах у безпосередній близькості до лінії розмежування;

ускладнений доступ осіб, які проживають в населених пунктах у безпосередній близькості до лінії розмежування, до медичних, соціальних, адміністративних та інших послуг, питної води, продуктів харчування, лікарських засобів.

§ 24. Звільнення осіб, які були позбавлені свободи внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації частини території України, та відновлення прав таких осіб

Стратегічна ціль - функціонує ефективний механізм звільнення, правового захисту та реабілітації осіб, які були позбавлені свободи внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, захоплені та (або) утримуються на тимчасово окупованій території України або державою-агресором.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

відсутня ефективна система заходів щодо визволення осіб, які були позбавлені свободи внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, захоплені та (або) утримуються на тимчасово окупованій території України або державою-агресором;

особи, які були позбавлені свободи внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, захоплені та (або) утримуються на тимчасово окупованій території України або державою-агресором, потребують належного доступу до медичної, психологічної реабілітації, соціального та правового захисту.

Завдання, спрямовані на досягнення цілі:

законодавчо врегулювати правовий статус та питання соціального захисту осіб, позбавлених свободи незаконними збройними формуваннями, окупаційною адміністрацією та/або органами влади Російської Федерації на тимчасово окупованій території України;

створити дієву систему соціальної, зокрема психологічної, реабілітації звільнених осіб та членів їх сімей;

забезпечити право звільнених осіб на першочергове одержання медичної допомоги;

забезпечити можливість отримання особами, які були позбавлені свободи внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, захоплені та (або) утримуються на тимчасово окупованій території України або державою-агресором, та членами їх сімей правової допомоги.

§ 25. Забезпечення прав осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та членів їх сімей

Стратегічна ціль - функціонує ефективний механізм пошуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, надання таким особам та членам їх сімей комплексної допомоги.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

невідкладного вирішення потребує питання захисту прав осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та членів їх сімей;

недостатньо ефективна реалізація законодавства, що визначає правовий статус осіб, зниклих безвісти, та забезпечує правове регулювання відносин, пов'язаних із встановленням та обліком, розшуком і соціальним захистом таких осіб та членів їх сімей.

§ 26. Подолання негативних наслідків збройного конфлікту, спричиненого збройною агресією Російської Федерації

Стратегічна ціль - створення умов для забезпечення прав цивільних осіб, постраждалих від збройного конфлікту, на соціальний і правовий захист та відшкодування завданої шкоди; запровадження дієвої політики подолання негативних наслідків збройного конфлікту.

Проблема, на вирішення якої спрямований стратегічний напрям:

відсутні комплексні заходи щодо засобів соціального, правового захисту та відшкодування шкоди цивільним жертвам збройного конфлікту.

§ 27. Підвищення рівня обізнаності у сфері прав людини

Стратегічна ціль - забезпечено високий рівень обізнаності населення щодо прав людини, механізмів їх реалізації та захисту; у суспільстві сформовано культуру поваги до прав і свобод людини.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям:

низький рівень правової культури та обізнаності людей в Україні, зокрема вразливих категорій населення, про свої права та механізми їх реалізації і захисту;

недостатній рівень обізнаності посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо прав людини;

відсутній ефективний механізм набуття знань про права людини, навичок та мотивації захисту прав, який відповідає міжнародним, у тому числі європейським, стандартам.

Завдання, спрямовані на досягнення цілі:

імплементувати положення Всесвітньої програми освіти у сфері прав людини, Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і освіти в галузі прав людини, Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам - членам про роль Європейської конвенції з прав людини в університетській освіті та професійній підготовці;

передбачити у змісті освіти всіх рівнів досягнення компетентностей щодо усвідомлення гідності людини та зміцнення поваги до прав людини і основоположних свобод без будь-якої дискримінації;

включити до стандартів освіти різних рівнів та професійних стандартів педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу, теми (компетентності) з прав людини, механізмів їх реалізації та захисту, а також теми з міжнародних, у тому числі європейських, стандартів у сфері прав людини;

забезпечити належний рівень знань осіб, які працюють за певною професією, посадою, пов'язаною з правотворенням та правозастосуванням, стосовно міжнародних, у тому числі європейських, стандартів у сфері прав людини, засад демократії, верховенства права;

запровадити регулярне та системне проведення інформаційно-просвітницької роботи та підтримку громадських об'єднань у здійсненні такої роботи для поширення знань про права і свободи людини, механізми їх захисту, зокрема з використанням альтернативних засобів комунікації та спрощеної мови.

Основні показники:

відсоток населення, яке охоплено освітніми програмами щодо прав людини (у вигляді курсів, у складі освітніх програм закладів освіти усіх рівнів тощо);

кількість державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування, які пройшли спеціальні навчальні програми щодо прав людини;

рівень обізнаності посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, працівників закладів освіти щодо міжнародних, у тому числі європейських, стандартів прав людини;

відсоток чоловіків і жінок, які вказують на навчальні програми як джерело отримання інформації про права людини;

відсоток чоловіків і жінок, які відстоюють свої права в разі їх порушення».

ТЕМА № 7

Органи державної виконавчої влади України в механізмі забезпечення основних свобод людини і громадянина

1. Кабінет Міністрів України в механізмі забезпечення основних свобод людини і громадянина
2. Система центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом
3. Органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації в механізмі забезпечення основних свобод людини і громадянина

1. Засвоєння теми базується, в першу чергу, на вивченні положень Конституції України та Рішень Конституційного Суду України, Законів України, Указів Президента та Постанов Кабінету Міністрів України щодо порядку формування та функціонування органів виконавчої влади.

Виконавча влада в Україні - це складова єдиної державної влади, що здійснює закони, підзаконні нормативні та індивідуально-правові приписи через управління суспільством з метою забезпечення свободи людини як найвищої соціальної цінності¹⁴.

Бобровник С. визначає виконавчу владу як вторинну, підзаконну гілку державної влади, спрямована на виконання законів та інших актів законодавчої влади шляхом здійснення виконавчо-розпорядчих повноважень¹⁵.

Відповідно до положень ст 113 Конституції України Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених цією Конституцією.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується цією Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України.

Кабінет Міністрів України є Урядом країни. У науці Конституційного права під урядом розуміють колегіальний орган загальної компетенції, який здійснює керівництво виконавчою і розпорядчою діяльністю в державі¹⁶.

Згідно ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України:

1) забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України;

¹⁴ Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: Монографія. Київ : Алерат, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 472 с. С.292

¹⁵ Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / за ред. О.В. Зайчика, Н.М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с. С.163

¹⁶ Кравченко В.В. Конституційне право України: Навчальний посібник. Вид. 4-те, виправл. та доповн. Київ : Атіка, 2006. 568 с. С. 323.

2) вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина;

(Офіційне тлумачення положення пункту 2 статті 116 див. в Рішенні Конституційного Суду [№ 3-пн/2012 від 25.01.2012](#))¹⁷.

3) забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

4) розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;

5) забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

6) розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання;

7) здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю;

8) організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи;

9) спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади;

9-¹) утворює, реорганізовує та ліквідовує відповідно до закону міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади;

9-²) призначає на посади та звільняє з посад за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України;

10) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України.

Кабінетом Міністрів України, у відповідності до Указу Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» було прийнято

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р, яким затверджено «План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року».

Текст викладено в системі МУДЛ до дисципліни.

¹⁷ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12/paran55#n55>

ПЛАН

заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року				
Найменування очікуваного результату (відповідно до Національної стратегії)	Найменування заходу, спрямованого на досягнення очікуваного результату	Індикатор досягнення	Строк виконання	Відповідальні за виконання
Забезпечення права на життя				
Забезпечення належних гарантій захисту права на життя та наявність правових засобів захисту і механізмів ефективного розслідування порушень права на життя				
1. Створення ефективної системи, спрямованої на забезпечення протидії злочинним діям проти життя людини, запобігання їм, припинення та покарання за такі дії, відшкодування збитку сім'ям потерпілих	1) розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про ратифікацію Європейської конвенції щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів	законопроект внесено на розгляд Кабінету Міністрів України	IV квартал 2016 р.	МЗС Мін'юст Консультаційна місія Європейського Союзу в Україні (за згодою)

Позитивним моментом була наявність звітів відповідальних суб'єктів про стан виконання плану заходів та їх опублікування. В 2021 р. КМУ видано Розпорядження від 23 червня 2021 р. № 756-р. «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки»¹⁸.

ПРАТВЕРДЖЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 23 червня 2021 р. № 756-р

ПЛАН ДІЙ
з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021—2023 роки

Найменування заходу	Строк виконання	Відповідальні за виконання	Індикатор виконання заходу
1. Розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроектів про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень, про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо механізму фінансового забезпечення відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень, про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення механізму відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень з метою законодавчого закріплення підстав та механізму реалізації виплати відшкодування потерпілому від насильницьких кримінальних правопорушень	вересень 2022 року	Мін'юст МВС Мінфін Офіс Генерального прокурора (за згодою)	подано до Верховної Ради України законопроекти

¹⁸ <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-dij-z-realizaciyi-nacionalnoyi-strategiyi-u-sferi-prav-ljudini-na-20212023-roki-i230621-756>

Кабінет Міністрів України (КМУ) відіграє ключову роль у механізмі захисту від збройної агресії РФ, приймаючи нормативно-правові акти, що регулюють оборону, а також приймаючи рішення про надання статусу учасника бойових дій, визначення шкоди та збитків від агресії, та координацію гуманітарних і соціальних заходів. КМУ також підтримує дипломатичні зусилля, зокрема, «Українську Формулу миру» для встановлення сталого миру.

Основні напрями діяльності КМУ в умовах протидії збройній агресії РФ проти України.

Нормативно-правове регулювання:

Прийняття постанов, які визначають порядок надання статусу учасника бойових дій для осіб, що захищають незалежність та суверенітет України, а також забезпечують національну безпеку і оборону.

Затвердження порядку для визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ, і забезпечення збору відповідної інформації.

Нормативно-правові акти:

Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2023 р. № 600. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2023-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 23.10.2025 р.).

Порядок надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення» : Постанова КМУ від 21.04.2023 р. № 381. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 23.10.2025 р.).

Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 р. № 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 23.10.2025 р.).

Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2022 р. № 187. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zabezpechennya-zahistu-nacionalnih-interesiv-za-majbutnimi-pozovami-derzhavi-ukrayina-u-zvyazku-z-vijskovoyu-agresiyeyu-rosijskoyi-federaciyi-187>¹⁹

Соціальна та гуманітарна підтримка:

¹⁹ <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zabezpechennya-zahistu-nacionalnih-interesiv-za-majbutnimi-pozovami-derzhavi-ukrayina-u-zvyazku-z-vijskovoyu-agresiyeyu-rosijskoyi-federaciyi-187>

Підтримка заходів, спрямованих на забезпечення безпечних умов життя, доступу до медицини, освіти та робочих місць для українців, а також сприяння поверненню українців на батьківщину.

Сприяння звільненню українських військовополонених та безпечному поверненню незаконно затриманих і депортованих громадян.

Забезпечення соціальних послуг для звільнених осіб та підтримка реінтеграційних заходів.

Про затвердження Порядку проведення відновлювальних (постізоляційних, реінтеграційних) заходів, заходів з адаптації, підтримки (супроводу) осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 2024 р. № 296. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/296-2024-%D0%BF#Text>

Проект Плану відновлення України²⁰ та ін.

Міжнародна політика:

Підтримка «Української Формули миру» та «Плану перемоги» як механізму реалізації цієї формули для досягнення сталого миру.

Підтримка надання згоди на використання далекобійної зброї для ураження законних військових цілей на території РФ.

2. Указом Президента України 15 грудня 1999 року «Про систему центральних органів виконавчої влади»²¹ закріплено, що до системи центральних органів виконавчої влади України входять міністерства, державні комітети (державні служби) та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Міністерство є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади в забезпеченні впровадження державної політики у визначеній сфері діяльності. Міністр як член Кабінету Міністрів України особисто відповідає за розроблення і реалізацію державної політики, спрямовує і координує здійснення центральними органами виконавчої влади заходів з питань, віднесених до його відання, приймає рішення щодо розподілу відповідних бюджетних коштів. Не допускається прийняття актів Кабінету Міністрів України та утворених ним органів, внесення проектів законів та актів Президента України з таких питань без погодження з відповідним міністром. Міністр на виконання вимог законодавства в межах наданих повноважень визначає політичні пріоритети та стратегічні напрями роботи міністерства та шляхи досягнення поставлених цілей.

Порядок виконання обов'язків міністра в разі його тимчасової відсутності визначається Кабінетом Міністрів України.

Державний комітет (державна служба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовує і координує Прем'єр-міністр

²⁰ chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/human-rights2.pdf

²¹ <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1572/99>

України або один із віце-прем'єр-міністрів чи міністрів. Державний комітет (державна служба) вносить пропозиції щодо формування державної політики відповідним членам Кабінету Міністрів України та забезпечує її реалізацію у визначеній сфері діяльності, здійснює управління в цій сфері, а також міжгалузеву координацію та функціональне регулювання з питань, віднесених до його відання. Державний комітет (державну службу) очолює його голова.

Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом має визначені Конституцією та законодавством України особливі завдання та повноваження, щодо нього може встановлюватись спеціальний порядок утворення, реорганізації, ліквідації, підконтрольності, підзвітності, а також призначення і звільнення керівників та вирішення інших питань. Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом очолює його голова.

Постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ України № 625 від 22.10.2014) затверджено Схему спрямування і координації діяльності центральних органів виконавчої влади Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України²² (станом на 30.10.2025 р.).

СХЕМА

спрямування і координації діяльності центральних органів виконавчої влади Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України

I. Міністерства

Міністерство внутрішніх справ України
Міністерство енергетики України
Міністерство закордонних справ України
Міністерство розвитку громад та територій України
Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
Міністерство оборони України
Міністерство освіти і науки України
Міністерство охорони здоров'я України
Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України
Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України
Міністерство у справах ветеранів України
Міністерство цифрової трансформації України
Міністерство фінансів України

²² <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF>

Міністерство юстиції України

Міністерство молоді та спорту України

II. Центральні органи виконавчої влади

Адміністрація Державної прикордонної служби України

Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

Державна авіаційна служба України

Державна архівна служба України

Державна аудиторська служба України

Державна казначейська служба України

Державна міграційна служба України

Державна митна служба України

Державна податкова служба України

Державна екологічна інспекція України

Державна регуляторна служба України

Державна служба геології та надр України

Державна служба експортного контролю України

Державна служба статистики України

Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками

Державна служба України з безпеки на транспорті

Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів

Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру

Державна служба України з питань праці

Державна служба України з надзвичайних ситуацій

Державна служба фінансового моніторингу України

Національна соціальна сервісна служба України

Державна служба якості освіти України

Державна служба морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України

Державна служба України з етнополітики та свободи совісті

Державна фіскальна служба України

Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України

Державне агентство водних ресурсів України

Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України

Державне агентство лісових ресурсів України

Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм

Державне агентство України з управління зоною відчуження

Державне агентство України з питань кіно

Державна інспекція енергетичного нагляду України

Державне космічне агентство України

Державна інспекція ядерного регулювання України

Державний комітет телебачення і радіомовлення України

Антимонопольний комітет України

Національне агентство з питань запобігання корупції

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

Національне агентство з питань державної служби України

Національна комісія зі стандартів державної мови

Національна поліція України

Національна служба здоров'я України

Український інститут національної пам'яті

Фонд державного майна України

Пенсійний фонд України

Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти

Державне агентство розвитку туризму України

Агентство з управління державним боргом України

Державна інспекція архітектури та містобудування України

Бюро економічної безпеки України

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг

Державна служба України у справах дітей

Державне агентство з управління резервами України

Державне агентство України ПлейСіті

III. Центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України безпосередньо та через відповідних членів Кабінету Міністрів України:

1) Кабінетом Міністрів України, діяльність координується:

Прем'єр-міністром України:

- Антимонопольний комітет України

- Національне агентство з питань запобігання корупції

- Національне агентство з питань державної служби України

- Державна інспекція ядерного регулювання України

- Бюро економічної безпеки України

- Фонд державного майна України

- Державна служба України з етнополітики та свободи совісті

- Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку

- Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг

- Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України

- Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України

через Першого віце-прем'єр-міністра України - Міністра цифрової трансформації - Державна служба статистики України

через Міністра економіки, довкілля та сільського господарства:

- Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

- Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів
- Державна регуляторна служба України
- Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру

4) через Міністра внутрішніх справ:

Адміністрація Державної прикордонної служби України

Державна міграційна служба України

Державна служба України з надзвичайних ситуацій

Національна поліція України

5) через Міністра економіки, довкілля та сільського господарства:

Державна служба експортного контролю України

Державна служба України з питань праці

Державне агентство з управління резервами України

Державне агентство лісових ресурсів України

Державна служба геології та надр України

Державне агентство водних ресурсів України

Державна екологічна інспекція України

Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм

6) через Міністра енергетики України:

Державна інспекція енергетичного нагляду України

Державне агентство України з управління зоною відчуження

7) через Віце-прем'єр-міністра з відновлення України - Міністра розвитку громад та територій:

Державна авіаційна служба України

Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України

Державна служба України з безпеки на транспорті

Державна служба морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України

Державне агентство розвитку туризму України

Державна інспекція архітектури та містобудування України

8) через Міністра культури та стратегічних комунікацій України:

Український інститут національної пам'яті

Державний комітет телебачення і радіомовлення України

Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти

Державне агентство України з питань кіно

9) через Міністра освіти і науки:

Державна служба якості освіти України

Національна комісія зі стандартів державної мови

10) через Міністра охорони здоров'я:

Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками

Національна служба здоров'я України

11) через Міністра соціальної політики, сім'ї та єдності:

Національна соціальна сервісна служба України

Пенсійний фонд України

Державна служба України у справах дітей

12) через Міністра фінансів:

Державна аудиторська служба України

Державна казначейська служба України

Державна служба фінансового моніторингу України

Державна податкова служба України

Державна митна служба України

Державна фіскальна служба України

Агентство з управління державним боргом України

13) через Міністра юстиції:

Державна архівна служба України

15) через Міністра оборони:

Державне космічне агентство України

17) через Першого віце-прем'єр-міністра України - Міністра цифрової трансформації:

Державне агентство України ПлейСіті

Наразі в науці сферу, яка традиційно вважалася сферою державного управління прийнято ідентифікувати як публічне адміністрування з властивими йому формами та методами, засобами впливу на регулювання суспільних відносин.

Іншими словами, на центральних органах державної виконавчої влади лежать повноваження не безпосереднього управління сферою публічного чи приватного буття, а створення умов, за яких забезпечувалося б належна реалізація прав і свобод людини і громадянина, юридичних осіб публічного та приватного права, інших учасників суспільних відносин²³. Органи державної влади орієнтовані на виконання ст. 3 Конституції України. Вони діють відповідно до компетенції згідно наданих повноважень в визначеній сфері суспільних відносин, здійснюючи забезпечення здійснення прав і свобод людини та їх захист.

Згідно ст. 118 Конституції України виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації.

Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій.

²³ Курс адміністративного права України : підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, ІєДє Пастух, В.Д. Сущенко [та ін.]. – 2-ге вид., переро. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 872 с. – С. 200.

Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації.

3. Згідно ст. 140 Конституції (Розділ XI МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ) місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

{Офіційне тлумачення частини першої статті 140 див. в Рішеннях Конституційного Суду [№ 12-пн/2002 від 18.06.2002](#), [№ 21-пн/2003 від 25.12.2003](#)}

Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

{Офіційне тлумачення положення частини другої статті 140 див. в Рішеннях Конституційного Суду [№ 21-пн/2003 від 25.12.2003](#), [№ 9-пн/2005 від 13.10.2005](#)}

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

{Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 140 див. в Рішенні Конституційного Суду [№ 21-пн/2003 від 25.12.2003](#)}

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад.

{Офіційне тлумачення частини п'ятої статті 140 див. в Рішенні Конституційного Суду [№ 11-пн/2001 від 13.07.2001](#)}

Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

Спеціальним Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 року (Редакція від 25.04.2018 р., підстава [2376-19](#); Редакція відбудеться 10.06.2018, підстава 2189-19)²⁴.

Закон закріплює, що Ради є представницькими органами місцевого самоврядування.

Згідно ст. 10 зазначеного закону:

1. Сільські, селищні, міські ради є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, цим та іншими законами.

2. Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, у межах повноважень, визначених Конституцією України, цим та іншими законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами.

3. Представницькі органи місцевого самоврядування, сільські, селищні, міські голови, виконавчі органи місцевого самоврядування діють за принципом розподілу повноважень у порядку і межах, визначених цим та іншими законами.

4. Порядок формування та організація діяльності рад визначаються Конституцією України, цим та іншими законами, а також статутами територіальних громад.

²⁴ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170. (Електронний ресурс). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page5>

5. Чисельність працівників органів місцевого самоврядування встановлюється відповідною радою у межах загальної чисельності, визначеної типовими штатами, затвердженими Кабінетом Міністрів України.

Ст. 11 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріпила, що:

1. Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи.

2. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

3. У сільських радах, що представляють територіальні громади, які налічують до 500 жителів, за рішенням відповідної територіальної громади або сільської ради виконавчий орган ради може не створюватися. У цьому випадку функції виконавчого органу ради (крім розпорядження земельними та природними ресурсами) здійснює сільський голова одноособово.

Сільський, селищний, міський голова Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» відповідно до положень ст. 12 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» має наступний конституційно-правовий статус:.

1. Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста.

2. Сільський, селищний, міський голова обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових місцевих виборах, визначається Конституцією України.

3. Сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на її засіданнях.

4. Сільський, селищний, міський голова не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах, займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю.

5. На сільських, селищних, міських голів поширюються повноваження та гарантії депутатів рад, передбачені законом про статус депутатів рад, якщо інше не встановлено законом.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад мають власні і делеговані повноваження: 1) у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку; 2) в галузі бюджету, фінансів і цін; 3) щодо управління комунальною власністю; 4) в галузі житлово-комунального

господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку; 5) у галузі будівництва; 6) у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту; 7) у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища; 8) у сфері соціального захисту населення; 9) в галузі зовнішньоекономічної діяльності; 10) щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою; 11) щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; 12) щодо відзначення державними нагородами України та інші повноваження.

Виконавчі комітети сільських, селищних та міських рад мають здійснювати делеговані їм органами державної влади повноваження щодо забезпечення конституційних свобод на підвідомчій їм території. За ціми повноваженнями вони підзвітні і підконтрольні місцевим органам державної виконавчої влади²⁵.

Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад як власні, так і делеговані, у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку; в галузі бюджету, фінансів і цін; щодо управління комунальною власністю; в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку; у галузі будівництва; у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту; у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища; у сфері соціального захисту населення; в галузі зовнішньоекономічної діяльності; в галузі оборонної роботи; щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою; щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги; закріплено гл. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. ст. 27-41)²⁶.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» в Главі 2 Розділу 2, який визначає повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, містить перелік власних та делегованих повноважень.

Парадоксально, але крім означених питань, існує ще одне, не менш важливе, – відсутність фінансового забезпечення делегованих повноважень.

У зв'язку з цим виникає проблема, яка пов'язана з тим, що внаслідок покладання на органи місцевого самоврядування вирішення значної частки державних справ, формально визначених як питання місцевого значення,

²⁵ Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: Монографія. Київ : Алерат, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 472 с. С.309.

²⁶ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page2>

було перекладено на органи місцевого самоврядування, які через відсутність необхідних матеріальних та фінансових ресурсів не можуть забезпечити належної реалізації і наданих їм «власних» повноважень.

Слушною є думка Бублик Г.В. про те, що ефективна реалізація делегованих повноважень можлива лише тоді, коли держава зможе реально забезпечувати їх фінансування, а територіальні громади зможуть залучати до цього додаткові кошти за рахунок населення, добробут і доходи якого зможуть дозволяти це²⁷.

Наразі у фінансовому відношенні держава сьогодні забезпечує виконання делегованих повноважень менш ніж наполовину, а це призводить як до зниження якості державних послуг, так і до збитків для власності органів місцевого самоврядування, відповідно, приводить до нестабільності економічного стану територіальних громад.

Як зазначає Бориславська О.М., з-поміж інших, актуальним залишається питання фінансування делегованих повноважень, оскільки згідно зі ст. 143 Конституції України і ст. 67 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» делегування має супроводжуватися переданням фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів²⁸.

В той же час, необхідність виконання делегованих повноважень, за які органи місцевого самоврядування підконтрольні відповідним органам державної виконавчої влади, не забезпечує дотримання принципу самостійності належним чином не є дотриманий і як наслідок, нівелюються гарантії самостійності чи автономності їх діяльності.

Як наслідок, відсутність самостійності органів місцевого самоврядування у вирішенні питань місцевого значення призвело до розтринькування ресурсів та об'єктів комунальної власності, що, в свою чергу, негативно позначилося на соціально-культурному, транспортному та іншому обслуговуванні населення²⁹.

Варто погодитися, що межа власних (місцевих) та державних справ є достатньо умовною, оскільки межа між ними є нестабільною.

На практиці відбувається різне тлумачення норм законів, які регулюють діяльність органів місцевого самоврядування спостерігається «перетягування» повноважень, що призводить до конкуренції компетенційних повноважень цих органів, невиправданого втручання органів

²⁷ Бублик Г.В. Делегування повноважень місцевими органами влади: організаційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Г.В. Бублик; Київ. нац. екон. ун-т. Київ, 2005. 16 с.

²⁸ Бориславська О.М. Проблеми органів місцевого самоврядування у виконанні делегованих повноважень / О.М. Бориславська, Н.В. Янюк. Львів: Львівський університет ім. Івана Франка, 2007. URL: www.cprp.org.ua.

²⁹ Борденюк В.І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії. Київ, 2007. 573 с. С.7.

виконавчої влади у сферу місцевого самоврядування, а також до дублювання, неузгодженого й паралельного вирішення питань розвитку територіальних громад³⁰.

2014 р. було розпочато реформу місцевого самоврядування – децентралізацію, яка мала на меті формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

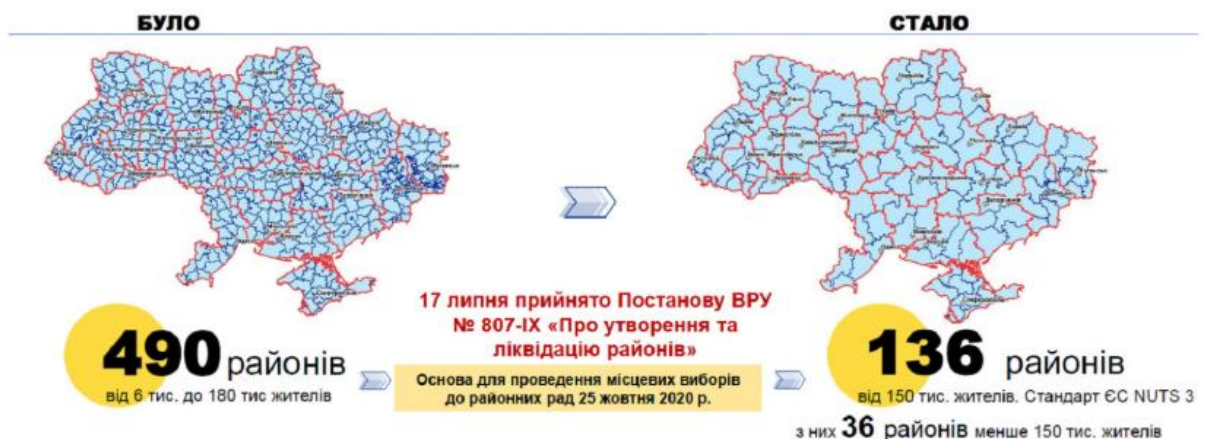
Реформа передбачала відповідальність органів місцевого самоврядування перед жителями за ефективність своєї роботи, а перед державою за її законність³¹.

В Україні процес децентралізації розпочато 2014 року з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014)³², законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014)³³, «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015)³⁴ та змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації.

Цей процес дозволив сформувати відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування дієвий і спроможний інститут місцевого самоврядування – об'єднані територіальні громади (ОТГ).

НОВА СИСТЕМА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ СУБРЕГІОНАЛЬНОГО (РАЙОННОГО) РІВНЯ

³⁰ Козюра І.В. Інституційний розвиток місцевого самоврядування в умовах державно-управлінських реформ: наук. розробка / [І.В. Козюра, А.О. Краснейчук, Ю.Г. Іванченко та ін.]. Київ : НАДУ, 2012. 60 с.

³¹ <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>

³² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

³³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>

³⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

Державна підтримка економічного і соціального розвитку територій в 2020 році

Органи місцевого самоврядування (ОМС) в умовах збройної агресії РФ відіграють ключову роль у захисті прав людини, забезпечуючи реалізацію конституційних прав, захищаючи законні інтереси громадян, вирішуючи питання правопорядку та надаючи соціальні послуги. Вони є найближчими до людей і мають налагоджувати координацію з військово-цивільними адміністраціями, правоохоронними органами та волонтерами для надання допомоги постраждалим, а також забезпечувати функціонування критичної інфраструктури.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює порядок утворення та діяльності військових адміністрацій. Відповідно до ст. 4 військові адміністрації можуть утворюватись на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням за- провадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи – військові адміністрації.

Було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12 травня 2022 року №2259-IX³⁵.

Основні напрямки діяльності ОМС

Забезпечення життєво важливих потреб: Органи місцевого самоврядування відповідають за забезпечення базових потреб населення, таких як вода, тепло, електроенергія, а також за функціонування комунальної власності.

Наразі в м. Запоріжжя спільними зусиллями ОВА та міської адміністрації координується надання допомоги потерпілим від обстрілів (медична, матеріальна, ремонтна, зокрема, у випадку пошкодження вікон), надання тимчасового прихистку у випадку пошкодження чи руйнування житла.

Захист прав і законних інтересів громадян: ОМС повинні забезпечувати законність, правопорядок та захист прав, свобод і законних інтересів громадян, зокрема тих, хто постраждав від агресії.

Соціальний захист: Вони надають допомогу внутрішньо переміщеним особам, виплачують соціальні допомоги, координують роботу волонтерських організацій та надають психологічну підтримку.

Допомога в безпекових питаннях: ОМС співпрацюють з правоохоронними органами та військово-цивільними адміністраціями для забезпечення безпеки місцевого населення, координації евакуації та надання допомоги в умовах надзвичайних ситуацій.

Інформаційна робота: Важливою є інформаційна діяльність, яка передбачає надання актуальної інформації про безпекову ситуацію, можливі загрози та шляхи отримання допомоги.

Взаємодія ОМС з іншими структурами

З військово-цивільними адміністраціями: ОМС мають тісно співпрацювати з військово-цивільними адміністраціями для забезпечення виконання державних функцій, координації зусиль у сфері безпеки та цивільного захисту.

З правоохоронними органами: Спільна робота з правоохоронними органами є надзвичайно важливою для розслідування злочинів та забезпечення правопорядку.

З волонтерськими організаціями: ОМС координують роботу волонтерських організацій, які надають допомогу постраждалим, розподіляють гуманітарну допомогу та надають психологічну підтримку.

³⁵ Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану. Закон України від 12.05.2022 №2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>

Нормативно-правові акти (вибірково):

Про внесення змін до Комплексної програми підтримки внутрішньо переміщених осіб у Запорізькій області на період 2025-2026 років, затвердженої розпорядженням голови обласної державної адміністрації, начальника обласної військової адміністрації від 20.11.2024 № 1003, зі змінами : Розпорядження голови обласної державної адміністрації, начальника обласної військової адміністрації від 21.10.2025 р. № 1074³⁶.

Про надання адресної грошової допомоги громадянам, які опинилися в складних життєвих обставинах : Розпорядження голови обласної державної адміністрації, начальника обласної військової адміністрації від 14.10.2025 р. № 1045³⁷ та ін.

Таким чином, оскільки повноваження щодо закріплення основних прав і свобод людини і громадянина має виключно Верховна Рада України, а центральні органи виконавчої влади лише реалізують державну політику і сприяють забезпеченню та реалізації прав і свобод людини і громадянина, варто говорити про те, що повноваження центральних органів виконавчої влади щодо захисту прав людини є обмеженими.

Так, в ст. 118 Конституції України закріплено, що рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Таким чином, КМУ, видаючи відповідно до положень ст. 117 Конституції України постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання, реалізовує повноваження охорони та забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Функцію захисту прав осіб органи виконавчої влади реалізують, як правило, шляхом скасування актів голів місцевих державних адміністрацій нижчого рівня.

Важливу функцію в механізмі захисту прав людини в діяльності державних органів відіграє Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р.³⁸

Зазначений Закон регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції

³⁶ <https://www.zoda.gov.ua/article/85/rozporyadzhennya-golovi-oblderzhadministratsiji.html>

³⁷ chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcgicfindmkaj/file:///C:/Users/%D0%91%D0%BE%D0%B3%D0%B4%D0%B0%D0%BD/Downloads/141025N1045P.pdf

³⁸ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>

про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів.

Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення.

Ст. 1 Закону України «Про звернення громадян» закріплює право громадян України звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення.

Скарга на рішення, що оскаржувалось, може бути подана до органу або посадовій особі вищого рівня протягом одного року з моменту його прийняття, але не пізніше одного місяця з часу ознайомлення громадянина з прийнятим рішенням. Скарги, подані з порушенням зазначеного терміну, не розглядаються (ст. 17 Закону України «Про звернення громадян»).

Звернення розглядаються і вирішуються у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення, - невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання. Якщо в місячний термін вирішити порушені у зверненні питання неможливо, керівник відповідного органу, підприємства, установи, організації або його заступник встановлюють необхідний термін для його розгляду, про що повідомляється особі, яка подала звернення. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати сорока п'яти днів (ст. 20 Закону України «Про звернення громадян»).

Новелою стало доповнення Закону Ст.23¹. Електронна петиція, порядок її подання та розгляду.

Закон встановлює відповідальність за порушення законодавства про звернення громадян.

Згідно ст. 25 Закону України «Про звернення громадян» у разі задоволення скарги орган або посадова особа, які прийняли неправомірне рішення щодо звернення громадянина, відшкодовують йому завдані матеріальні збитки, пов'язані з поданням і розглядом скарги, обґрунтовані витрати, понесені у зв'язку з виїздом для розгляду скарги на вимогу відповідного органу, і втрачений за цей час заробіток. Спори про стягнення витрат розглядаються в судовому порядку.

Громадянину на його вимогу і в порядку, встановленому чинним законодавством, можуть бути відшкодовані моральні збитки, завдані неправомірними діями або рішеннями органу чи посадової особи при розгляді скарги. Розмір відшкодування моральних (немайнових) збитків у грошовому виразі визначається судом.

Важливою гарантією прав людини стало закріплення в ЦК України ст. 1173. **Відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування**, якою передбачено, що шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів.

Особливості відшкодування шкоди, завданої у результаті виведення неплатоспроможного банку з ринку/ліквідації банку на підставі протиправних (незаконних) індивідуальних актів Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, рішень Кабінету Міністрів України особам, які на дату прийняття таких індивідуальних актів або рішень, відповідно, мали статус учасників такого банку, встановлюються Законом України «Про банки і банківську діяльність» та Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

Цікавими є справи:

За бездіяльність, яка полягає у невиконанні зобов'язуючого рішення суду, із органу місцевого самоврядування стягується моральна шкода (ВС/КЦС у справі № 522/11325/16-ц від 26 серпня 2020 р.)

Право на відшкодування моральної шкоди у випадку надмірно тривалого невиконання остаточного рішення ЄСПЛ презюмується (ВС/КАС у справі № 818/607/17 від 24.03.2020 р.)³⁹

³⁹ https://protocol.ua/ua/za_bezdiyalnist_yaka_polyagae_v_nevikonanni_zobov_yazuyuchogo_rishennya_sud/